

**PRIM. DR. ANDRIJA CAR (1895. – 1952.)
PREDSTOJNIK OČNOG ODJELA I RAVNATELJ
BANOVINSKE BOLNICE U SUŠAKU**

DR ANDRIJA CAR (1895 – 1952), HEAD OF
OPHTHALMOLOGY DEPARTMENT AND DIRECTOR
OF THE BANATE HOSPITAL IN SUŠAK

Vladimir Dugački¹ i Ivica Vučak²

SUMMARY

Dr Andrija Car (Dramalj, 23 November 1895 – Unešić, 2 October 1952.), the founder of the ophthalmology department of the Banate Hospital in Sušak, completed high school in Zadar in 1916 and medical studies in Vienna in 1923. He was assistant at the Clinic for Eye Diseases in Zagreb from 1924 to 1934, head of the ophthalmology department of the Banate Hospital in Sušak from 1935 (and hospital director from 1936) to 1942, head of the ophthalmology department of the Foundation Hospital Rebro in Zagreb from 1945 to 1946, and advisor in ophthalmology to the national health insurance programme. He was a fine ophthalmologist and productive scientist (in experimental ophthalmology) and a skilful eye surgeon who introduced several improvements to surgical techniques. He also studied the influence of the coastal climate of Hrvatsko Primorje on the development of eye diseases.

Key words: *biographies, medical; ophthalmology, history; Clinic for Eye Diseases, Zagreb; Banate Hospital, Sušak*

¹ Vladimir Dugački, dr. med., primarijus, specijalist oftalmolog, Hrvatsko društvo za povijest medicine Hrvatskoga liječničkog zbora, Zagreb, Šubićeva 9.

² Ivica Vučak, dr. med., mr. sc., specijalist pneumoftizeolog, Specijalna bolnica za plućne bolesti, Zagreb, Rockefellerova 3

Slika 1. Dr. Andrija Car

Osnivač Očnog odjela i ravnatelj bolnice u Sušaku prim. dr. Andrija Car rođen je 23. studenoga 1895. u Dramlju kbr. 44, Sv. Jelena kod Crikvenice, u obitelji Katarine rođ. Domijan i Filipa Cara, građevinara [1,2]. Nakon pučke škole završene u Crikvenici, Andrija se upisao u prvi razred hrvatske gimnazije u Zadru u šk. god. 1908./09. Na početku drugog polugodišta sedmog razreda, u ožujku 1915. unovačen je i upućen na talijansku frontu. Dobivši od nadležne vojničke vlasti dopust, završio je 1916. osmi razred i položio ispit zrelosti prije vremena, no nakon toga je opet vraćen u vojsku sve do sloma Austro-Ugarske 29. listopada 1918., provevši u vojsci 3 godine i 7,5 mjeseci. Odmah je šk. god. 1918./19. u Zagrebu upisao studij medicine, no kad je nakon osnutka beogradskoga Medicinskog fakulteta zagrebački fakultet upao u financijsku krizu jer su mu subvencije bile drastično smanjene, Car je, kao i velik broj zagrebačkih medicinara, u ožujku 1921. nastavio studij u Beču, gdje je 7. srpnja 1923. promoviran. Vrativši se u Zagreb, postaje 1. kolovoza 1923. aspirantom (stažistom) na kr. sveučilišnoj klinici za očne bolesti prof. dr. Alberta Botterija. Ta je klinika otvorena 30. siječnja 1923. u zgradi u kojoj se danas nalazi Farmaceutsko-biokemijski fakultet, zauzimajući I. i II. kat te zgrade (88 kreveta), dok je podrum i prizemlje pripalo Neuropsihijatrijskoj klinici prof. Mihajla Lapinskog (te će klinike ondje ostati do ljeta 1946., kad su preseljene na Rebro). Od 1. siječnja 1924. djelovao je Car

kao asistent Očne klinike, razvivši opsežnu znanstvenu aktivnost koja se očitovala u brojnim demonstracijama i predavanjima održanim u Jugoslavenskom oto-neuro-oftalmološkom društvu (kojem će poslije biti tajnik i blagajnik) i Zboru liječnika Hrvatske u koji se učlanio u ožujku 1924. [3]. Diploma mu je nostrificirana 12. studenoga 1924., a rješenjem ministra narodnog zdravlja od 16. lipnja 1927. odobren mu je naziv specijalista za očne bolesti i opće pravo privatne liječničke prakse u Kraljevini SHS. U Spomenici Očne klinike, izdanoj 1928. prigodom pete obljetnice postojanja Klinike, objavio je čak osam stručnih i znanstvenih radova te je postao prvi asistent Klinike. Osim u *Liječničkom vjesniku*, *Medicinskom pregledu* i *Medicinskom arhivu*, radove je objavljivao u uglednim inozemnim časopisima kao *Albrecht von Graefe's Archiv für Ophthalmologie*, *Zeitschrift für Augenheilkunde*, *Klinika oczna*, *Ruski oftalmologični žurnal*.

Eksperimentalno je proučavao postanak refrakcijskih mana oka, postavio je originalnu teoriju o postanku pterigija i predočio svoju operativnu metodu, kao i operativne metode za liječenje iridodijalize (rabeći elektrokoagulaciju). Eksperimentalno je utvrdio da je smanjena prohodnost suza uzrok čestim upalama spojnice i vrijedovima rožnice. Napose se bavio patogenezom i terapijom glaukoma, proučavajući djelovanje ekstrakata endokrinih žlijezda na sniženje intraokularnog tlaka i na regeneraciju sobne vodice te izradivši nekoliko modifikacija antiglaukomaških fistulizirajućih operacija. Dao je ideju korneorefleksografa za registraciju i mjerenje rožničnog refleksa (kritizirajući korneorefleksometar po Čavki), zauzimao se za primjenu vitalnog bojenja u oftalmologiji, poveo je raspravu o vidnoj vrtoglavici, obradio je brojnu oftalmološku kazuistiku (1-26, 31-49). U okviru prirodoslovnih predavanja u zagrebačkome Pučkom sveučilištu održao je više predavanja (primjerice: O postanku kratkovidnosti, Sljepoća uslijed uživanja alkohola i nikotina, Trahom, naše narodno zlo), a godine 1929. objavio je i knjižicu *Poglavlja iz školske higijene* koja razmatra problematiku školske okulistike, skupivši članke prethodno objavljene u časopisu *Savremena škola* (Uporaba svjetla i njegovo štetno djelovanje na oko, O postanku refrakcije oka uopće a kratkovidnosti napose, Higijenski uređaji u školi s obzirom na oči) (27-30). Valja istaknuti da je od 49 objavljenih radova, u 47 radova Car jedini, a u dva rada prvi autor.

Početak 30-ih godina na Klinici je vladala prilično nezdrava atmosfera [4]. Godine 1930. mladi hospitant Klinike dr. Ante Gardilčić počeo je eksperimentirati s novim lijekom protiv trahoma na bazi kloriranih sulfonamida, nazvavši ga Arolid [5]. Budući da su početni rezultati bili pri-

lično dobri, Gardilčić je uspio toliko zainteresirati šefa Klinike prof. Botterija, da je on preuredio čitav jedan kat Klinike za trahomske bolesnike, a na uštrb drugih odjela. Ti su se eksperimenti na pacijentima događali iza zatvorenih vrata, povijest bolesti skrivala se od drugih liječnika Klinike, Botteri je na sva usta hvalio Gardilčića i pred liječnicima Klinike i pred studentima, a Gardilčić je tim eksperimentima dao veliku pompu, govorilo se o fenomenalnim rezultatima koji bi mu mogli donijeti i Nobelovu nagradu. Autoritetom prof. Botterija zainteresiralo se i Društvo naroda u Ženevi za mogućnost eradikacije te tada vrlo proširene zarazne bolesti. Od jugoslavenskih ministarstava zdravlja, prosvjete i vojske tražene su goleme dotacije, a eksperimente je ispočetka sufinancirala i njemačka farmaceutsko-kemijska tvrtka *I. G. Farbenindustrie*. Međutim, stvarnost je izgledala drukčije. Iza ove dimne zavjese krili su se katastrofalni rezultati: kaustične ozljede klorom dovodile su ne samo do erozija već i do ulkusa rožnice s perforacijama i gubitkom vida, potrošen je silan novac za publicitet i dokumentaciju, a Car je čak ustanovio da se pojedina dokumentacija "frizirala". Nakon brojnih polemika o rezultatima i komplikacijama, Botteri je 1934. obustavio eksperimente, a Gardilčić je morao otići s Klinike. Činjenica je da je Gardilčić klorirane sulfonamide rabio istodobno kad i njemački bakteriolog Gerhard Domagk, no Gardilčić je smatrao da je djelatni agens nascentni klor, dok je Domagk "pucao" na azo-boje, dotično sulfonamide, zbog čega je 1939. i nagrađen Nobelovom nagradom. Tada je Gardilčić počeo tražiti prioritet za uporabu sulfonamida, no to je već druga priča. Za našu je priču važno da su eksperimenti na Klinici podijelili liječnike, pa su neki, nezadovoljni forsiranjem Gardilčića, koji još nije bio ni asistent, te zapostavljanjem kliničkog rada počeli napuštati Kliniku, a Car je bio u trajnoj nemilosti.

Kad je 30. studenoga 1934. bio raspisan natječaj za predstojnika Očnog odjela novoizgrađene Banovinske bolnice u Sušaku [6], Car je prošao na natječaju, sretan što odlazi iz te zatrovane atmosfere, a ni Botteri nije bio manje sretan što se riješio još jednog nezadovoljnika te mu je 12. prosinca 1934. iskitio sljedeću svjedodžbu: *Dr. A. Car bio je na mojoj klinici kao aspirant od 1. 8. 1923. do 20. 10. 1923. te kao asistent od 1. 1. 1924. do 30. 11. 1927. i ponovno kao asistent od 4. 3. 1928. do danas. Za cijelo ovo vrijeme imao je prilike, da stekne vrlo veliko iskustvo u dijagnostici i terapiji očnih bolesti, te je izvršio spretno i uspješno vrlo veliki broj raznovrsnih očnih operacija (među njima mnogo ekstrakcija sive mrežnice) kod kliničkih pacijenata. Osim toga je radio marljivo u laboratorijima klinike i čisto*

znanstveno te je kroz to vrijeme publicirao veliki broj vrlo lijepih i interesantnih radnja na našem i stranim jezicima u važnim stručnim časopisima. Dr. A. Car je vanredno vrijedan i sposoban liječnik specijalista za očne bolesti te posjeduje sve kvalifikacije da može kao šef sa najboljim uspjehom voditi očno odjeljenje banovinske bolnice u Sušaku. Prijelaz iz državne službe (resor Ministarstva prosvjete) u banovinsku službu odobren je dr. Caru 21. prosinca 1934. , a odlukom bana od 22. veljače 1935. postavljen je za primarnog liječnika i šefa Očnog odjela u Banovinskoj bolnici.

Prva sušačka opća bolnica, otvorena 1924., nije imala očnog odjela, već ispočetka samo Opći odjel, a od 1926. Interni, Kirurški i Zarazni odjel - ukupno 72 kreveta, premalo za Sušak i šire područje (najbliže bolnice u tadašnjoj kraljevini SHS bile su u Senju, Ogulinu i Gospiću. Susjedna Rijeka, tada pod Italijom, imala je u bolnici "Sv. Duha" Očni odjel koji je od 1925. vodio dr. Albert Filipović). Nova bolnica u Sušaku počela se graditi 1931. prema nacrtima inženjera Stanka Kliske, svečano je otvorena 16. prosinca 1934., imala je kapacitet 180 - 200 kreveta i bila je sve do otvorenja zagrebačkog Rebra (u proljeće 1942., također arhitekt Stanko Kliska) najsuvremenija bolnica u ovom dijelu Europe. Ispočetka je imala 4 odjela: kirurški, interni, očni i ušni. Očni je odjel bio smješten na I. katu sjevernog kraka, a imao je 50-ak kreveta. Prvi ravnatelj nove bolnice, ujedno i šef Kirurškog odjela bio je prim. dr. Velimir Guteša koji je te dužnosti obavljao i u staroj bolnici. Kad je u proljeće 1936. Guteša bio premješten u bolnicu u Gospić, potkraj svibnja 1936. za ravnatelja je postavljen prim. Car. U svom prvom nastupu za javnost, u *Primorskim novinama* od 13. lipnja [7] istaknuo je da novi predstojnici odjela dolaze iz renomiranih zagrebačkih bolnica i klinika te je najavio skoro osnivanje dermato-venerološkog, ginekološko-porođajnog odjela i rendgenskog kabineta, čine će sušačka bolnica postati bolnica prvog reda, dakle ustanova u kojoj netom završeni liječnici mogu obavljati propisani staž, a mladi liječnici specijalizirati. Tom je prigodom prim. Car izjavio: *Vodeći računa o svojoj prošlosti i o prošlosti svojih kolega, nastojat ću da bolnica ima pred očima klinički rad i da pridonese svoj obol ne samo zdravlju našeg kraja nego i nauci. Ja sam po svom karakteru i po svojim osjećajima vezan uz Hrvatsko primorje koje je u svojoj prošlosti odigralo važnu kulturnu misiju, te čvrsto vjerujem da će htjeti i znati odigrati svoju ulogu u sadašnjosti i u budućnosti.*

I na novom je mjestu prim. Car nastavio objavljivati svoje radove, pa je tako uz regionalnu patologiju vezan rad *O utjecaju klime našeg mora na očne bolesti*, referiran godine 1940. na klimatološkom simpoziju Hrvat-

skoga liječničkog zbora, u kojem je posebno naglasio da tijekom rada u sušačkoj bolnici nije imao niti jedan slučaj postoperativne infekcije, što je pripisao dobrim dijelom i većoj otpornosti operiranih koji žive u povoljnim klimatskim uvjetima. Uočio je da je pterigij mnogo češći u Hrvatskom Primorju nego u zagrebačkoj okolici te je smatrao da su uzrok toj degeneraciji sunčane zrake. Prim. Car govorio je talijanski, njemački i francuski jezik, a poslije će naučiti i engleski; bio je član njemačkog i francuskog oftalmološkog društva. Stručnjak takva kapaciteta i vizionar kliničkog rada u općoj bolnici svakako bi zaslužio i sveučilišnu karijeru, no prof. Botteri je onemogućio njegov izbor za privatnog docenta oftalmologije pravdajući se da je Sušak odviše udaljen od Zagreba da bi Car mogao obavljati tu nastavnu dužnost. No u isto je vrijeme godine 1938. Botteri omogućio izbor za privatnog docenta dr. Vasilju Derkaču, upravitelju antitrahomske bolnice u Prelogu, koje mjesto, kad se uzmu u obzir mnogo lošije veze s Međimurjem, nije bilo vremenski ništa manje udaljeno od Zagreba negoli Sušak. Uostalom, između dvaju svjetskih ratova dr. Ante Grgurina iz Opatije bio je nesmetano privatni docent interne propedeutike zagrebačkoga Medicinskog fakulteta. U siječnju 1936. bio je prim. Car izabran u upravni odbor Udruženja bolničkih liječnika Savske banovine [8], a 3. veljače 1939., kad je u Sušaku ustrojen mjesni odbor (podružnica) Hrvatskoga liječničkog zbora za područje Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, prim. Car izabran je za predsjednika [9], te je i ondje održao nekoliko stručnih predavanja. Dana 25. veljače 1941. bio je izabran u Nadzorni odbor Hrvatskoga liječničkog saveza [10].

Nakon talijanske okupacije Sušaka protjerani su iz sušačke bolnice svi Hrvati koji nisu bili rođeni u Sušaku odnosno mjestima koje je okupirala Italija. Odredbom poglavnika NDH prim. Car imenovan je predstojnikom očnog odjela Državne bolnice u Sarajevu [11]. Da je prihvatio to mjesto zasigurno bi dvije godine poslije, kad je u Sarajevu 1944. osnovan Medicinski fakultet, postao profesorom oftalmologije. Međutim, on je to imenovanje otklonio i vratio se u Zagreb, dospjevši u nemilost vlasti. Nije vraćen na Kliniku već najprije u Državnu bolnicu "Sv. Duh" (predstojnik Očnog odjela tada je bio prim. dr. Dragutin Certin, ujedno i ravnatelj bolnice), potom u Domobransku vojnu bolnicu na Kuniščaku te kao okulist socijalnog osiguranja (Podružnice osiguranja radnika).

Nakon završetka rata postavljen je za predstojnika Očnog odjela Zakladne bolnice na Rebru (prije njega tu je bio šef dr. Petar Sokolić), međutim za kratko vrijeme, jer je ta bolnica u ljeto 1946. ukinuta, a zgra-

da predana klinikama Medicinskog fakulteta. Godine 1947., kad je osnovan Medicinski fakultet u Skoplju, predložen je za profesora oftalmologije [12], ali ni to nije prihvatio već je ostao raditi u Zagrebu u Očnoj ambulanti socijalnog osiguranja. Pomalo razočaran i zamoren nalazio je odmor u planinarenju, što mu je postala strast; bavio se i alpinizmom.

U sudaru putničkog vlaka, u kojem je putovao na godišnji odmor, s teretnim u stanici Unešić kod Drniša 2. listopada 1952. smrtno je stradao zbog zgnječanja prsnoga koša [13]; pokopan je na zagrebačkome groblju Mirogoj [14].

BIBLIOGRAFIJA

- Prinos liječenju hemangioma. Liječ vjesn 1924; 46:636–638.
- Rupa u makuli. Liječ vjesn 1925; 47:466–468.
- Beitrag zum Sarkom der Orbita. Liječ vjesn 1925; 47:736–742.
- Schwäche der glatten Muskulatur. Ztsch Augenheilk 1925; 57:614–618.
- Mikrozephalie und beiderseitiges Kolobom im Bereiche der Makula. Ztsch Augenheilk 1925; 57:618–627.
- Doprinis k tuberkulozi oka. Liječ vjesn 1926; 48:162–164.
- Eine neue Art der knötchenförmigen Degeneration der Hornhaut mit anatomischen Befund, ähnlich derjenigen nach Groenouw. Ztsch Augenheilk 1927; 61:333–343.
- Osnutak, uredjaj i organizacija oftalmološke klinike u Zagrebu. Liječ vjesn 1928; 50:51–56.
- Rijetki slučaj klinički zapaženog glioma (neuroblastoma) retine desnog oka u kasnijoj dobi i histološki nalaz takvog glioma u atrofičnom, pred godinu dana enukleiranom lijevom oku istog pacijenta. Liječ vjesn 1928; 50:321–331.
- Neke primjetbe o postanku ektropija pigmentnog epitela šarenice. Liječ vjesn 1928; 50:332–337.
- Doprinis uspješnoj ekstrakciji subretinalnog cisticerkusa s histološkom slikom izvađenog parazita. Liječ vjesn 1928; 50:338–345.
- Kako se može prepoznati policitemija po promjenama na oku i zašto se te promjene pojavljuju skoro uvijek najprije na oku? Liječ vjesn 1928; 50:346–352.
- Doprinis spontanoj hereditarnoj luksaciji leće u staklovinu. Liječ vjesn 1928; 50:353–356.
- Prilog k poznavanju hloroma orbite. Liječ vjesn 1928; 50:357–363.
- Pregled intraokularnih ozljeda sa željezom i izbor metode ekstrakcije. Liječ vjesn 1928; 50:364–374.
- Vitalno bojadisanje kao naučno i diagnostično sredstvo u oftalmologiji. Liječ vjesn (Stal glasnik, Prilog 7/8), 1928; 50:208–209.

- Vitalno bojadisanje kao naučno i diagnostično sredstvo u oftalmologiji. Med pregl 1928; 3:90–98.
- Eksperimentalna istraživanja o djelovanju ekstrakta žlijezda s unutarnjom sekrecijom na intraokularni tlak. Liječ vjesn (Stal glasn) 1929; 51:134–135.
- Eksperimentalna istraživanja o djelovanju ekstrakta žlijezda s unutarnjom sekrecijom na intraokularni pritisak. Godišnjak Sveučilišta u Zagrebu 1924./25. –1928./29. Zagreb 1929., 361–372.
- Experimentelle Untersuchungen über die Wirkung der Drüsenextrakte mit innerer Sekretion auf die Regeneration des Kammerwassers. Graefe Arch Ophthalmol 1929; 122:240–256. (suautor H. Ortyński)
- Eksperimentalna istraživanja o utjecaju ekstrakta žlijezda s unutarnjom sekrecijom na regeneraciju komorne vode. Liječ vjesn (Stal glasn, Prilog 1) 1929; 51:39–41. (suautor H. Ortyński)
- Birch-Hirschfeldov adaptometar tvrtke Zeiss. Liječ vjesn (Stal glasn) 1929; 51:325–326.
- Demonstracija slučaja dvostruke iridodijalize na istom oku. Liječ vjesn (Stal glasn) 1929; 51:329–330.
- O rinogenoj retrobulbarnoj neuritidi. Liječ vjesn (Stal glasn) 1929; 51:477–478.
- O риногенном ретробулбарном невритије. Русс офѿиалмол жури 1929; 10:444–454*
- Klinički prilog k poznavanju arterije hialoideje persistens. Liječ vjesn 1929; 51:492–496.
- Uporaba svjetla i njegovo štetno djelovanje na oko. Savrem škola 1929; 3:73–78.
- O postanku refrakcije oka uopće, a kratkovidnosti napose. Savrem škola 1929; 3:376–387.
- Higijenski uređaji u školi obzirom na oči. Savrem škola 1930; 4:20–25, 105–112, 379–384.
- Poglavlja iz školske higijene. Zagreb: Naklada «Škola i dom»: 1929, 36 str. (Omotni naslov: Higijenski uređaji u školi obzirom na oči. Odabrana poglavlja iz školske higijene I.)
- Experimentelle Untersuchungen über die Wirkung der Drüsenextrakte mit innerer Sekretion auf den Ciliarkörper mittelst Oxydasereaktion. Graefe Arch Ophthalmol 1931; 126:436–442.
- Die Muskeleinklemmung und ihre Wirkung auf den Augendruck. Graefe Arch Ophthalmol 1931; 126:613–620.
- Istraživanja o djelovanju u bulbusu ukliještene mišice na tlak. Liječ vjesn 1931; 53 (Prilog 2): 8–12.
- Prof. Dr. Sergej Golovin. Liječ vjesn (Stal glasn, Prilog 12) 1931; 53:477–479.
- Dr. Vinko Lušić-Matković. Liječ vjesn 1932; 54 (Prilog 10):24–26.
- Vidna vrtoglavica. Liječ vjesn 1932; 54:585–591.
- Eksperimentalna istraživanja na kunićima o uplivu mišica i konjunktive na rast, odnosno na refrakciju oka. Klin oczna 1934; 42:243–257.

Da li je opravdano proširiti indikaciju za operaciju katarakte? Liječ vjesn 1935; 57:423–424.

Kritika korneorefleksometra dr. Čavke. Lijč vjesn 1935; 57:432.

Odgovor na obranu korneorefleksometra dr. Čavke. Liječ vjesn 1935; 57:531–532.

Novi pogled na postanak i liječenje pterigija. Liječ vjesn 1936; 58: 147–150.

Postanak kratkovidnosti u svjetlu moje eksperimentalne metode. Liječ vjesn 1937; 59:136–139.

Nov način liječenja trahoma. Moje mišljenje o navodnim otkrićima dr. Ante Gardilčića. Lekar 1937; 11 (br. 223–224): 37–40.

Prilog poznavanju prilika na našim medicinskim fakultetima. Iza 15 godina 3 docenta na očnoj klinici u Zagrebu. Lekar 1938; 12 (br. 236–237):54–55.

Eksperimenti o prohodnosti sakusa i liječenje ulkusa serpens. Liječ vjesn 1938; 60:782–784.

Sprječavanje recidiva pterigija. Liječ vjesn 1939; 61:389–390.

O utjecaju klime našega mora na očne bolesti. U: O klimatoterapiji našega mora. Zagreb 1940, 171–182. (Medicinska biblioteka, sv. 75–78)

Jedan slučaj iridodialize po Golovinu i mogućnost novih metoda. Liječ vjesn 1946; 68:168–169.

Prijedlog dviju novih metoda za operaciju iridodijalaze. Med arh 1947; 1:19–23.

LITERATURA

1. Hrvatski državni arhiv Zagreb, Zbirka personalija, 890 br.13.158.
2. Dugački V. Car Andrija. Hrvatski biografski leksikon, sv. 2. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"; 1989, str. 574.
3. Liječ vjesn (Stal vijesti, Prilog I.) 1924; 46:119.
4. Pavišić Z, Čupak K, Dugački V, Dorn V. Razvojni put Klinike za očne bolesti Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Acta ophthalmol iugosl 1986; 24 (suppl 3):157–172.
5. Dugački V. Gardilčić Ante. Hrvatski biografski leksikon, sv. 4. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža"; 1998, 584–585.
6. Nar nov 1934, br. 281 (7.XII).
7. Primor nov 1936, br. 271 (13.VI).
8. Liječ vjesn 1936; 58:185.
9. Liječ vjesn 1939; 61:152.
10. Liječ vjesn 1941; 63:147.
11. Liječ vjesn 1942; 64:422
12. Car Z, Usmeni podaci.
13. Slob Dalm 1952, br. 2382 (3.X).
14. Pavišić Z. Dr. Andrija Car. Liječ vjesn 1953; 75:73–74.

SAŽETAK

Osnivač Očnog odjela Banovinske bolnice u Sušaku prim. dr. Andrija Car (Dramalj, 23. XI. 1895. – Unešić, 2. X. 1952.), završivši gimnaziju u Zadru (1916.) i studij medicine u Beču (1923.) djelovao je kao I. asistent Klinike za očne bolesti u Zagrebu (1924. – 1934.), predstojnik Očnog odjela Banovinske bolnice u Sušaku (1935. – 1942.), kojoj je od 1936. bio i ravnatelj, potom predstojnik Očnog odjela Zakladne bolnice Rebro u Zagrebu (1945. – 1946.) te okulist socijalnog osiguranja. Bio je vrstan oftalmolog, plodan znanstvenik (napose se baveći eksperimentalnom oftalmologijom) i vješt operater (iznašao je nekoliko modifikacija operativnih zahvata). U Hrvatskom Primorju proučavao je utjecaj morske klime na očne bolesti.

Ključne riječi: biografije, medicinske; oftalmologija, povijest; Klinika za očne bolesti, Zagreb; Banovinska bolnica, Sušak

MEDICINA IERI

THE MEDICINE OF YESTERDAY

Mario Sforza*

SUMMARY

This article describes family and popular medicine in the region of the Lake Como at the time of the Second World War. It also describes new developments in herbal medicine and the vertiginous evolution of medicine in the last fifty years.

Key words: *history of medicine, 20th century, popular medicine, Como, Italy*

Frugando nei ricordi emergono i frammenti di una medicina di radici antiche, popolare e familiare, alle soglie del progresso attuale e ponte in qualche modo con tendenze oggi rivissute in erboristeria ed anche in omeopatia. In vero la medicina popolare e familiare conserva per secoli procedimenti, nozioni, intuizioni, errori. Solo alla fine della seconda guerra mondiale con l'avvento di antibiotici, diffusione della via di somministrazione endovenosa, anestesia con intubazione endotracheale e così via si dovevano quasi di colpo superare tradizioni millenarie. Io ho vissuto a lungo in un paese sul lago di Como al momento di una economia ancora basata sull'agricoltura, il piccolo allevamento, l'artigianato. A parte le grandi malattie endemiche come la tubercolose, c'erano piccoli focolai costante di poliomielite e periodicamente epidemie di tifo addominale (l'ultima con elevata mortalità nel 1941-1942). I soldati dell'ARMIR al rientro dalla Russia veicolavano il tifo petecchiale, per altro subito ben controllato dalle autorità sanitarie. Il pus giallo-oro dello stafilococco era ancora guardato con qualche benevolenza, mentre il pus

---

* Prof. Dr. Mario Sforza, Primario Chirurgo. Via Aquileia 1, 22053 Lecco, Italia.